

Terapie ve
speciálně
pedagogické péči

Lenka Trakslová

Muzikoterapie

- Receptivní – poslouchání hudby
- Aktivní – vlastní tvorba hudby (dítě hraje, zpívá, vytukává hudbu...)
  - hraní podle předlohy je těžké a může vytvářet zábrany => volná hudební improvizace

Intenzivně rozvíjí zejména smyslové vnímání, estetické cítění, pohybovou činnost.

Vede k soustředění pozornosti, rozvíjí paměť a fantazii.

Rytmus, tempo a melodie mají důležité postavení v celkovém rozvoji motorických schopností mentálně handicapovaného jedince, v jeho řečové výchově.

Zcela přirozeně působí prolínání hudební a tělesné výchovy, které se uskutečňuje ve všech formách hudebně pohybových činností.

Hudební terapie má smysl pouze tehdy, pokud má dítě zájem a pokud tato činnost dělá dítěti radost, pokud dítě prožívá určitou satisfakci, zadostiučinění.

Cíle muzikoterapie (podle E. Gastona):

- Vytvoření interpersonálních vztahů
- Dosažení uvědomění si sebe sama prostřednictvím seberealizace
- Dosažení pořádku, začlenění do struktury skupiny, do procesu hudebního dění na základě unikátního rytmického potenciálu hudby

Psychomotorika

Termínem psychomotorika se obecně rozumí „výchova pohybem“.

Možnosti použití termínu psychomotorika (Seewald):

- Koncept podpory vývoje
- Označení jednoty tělesných a duševních procesů
- Výzkum motoriky
- Vývojově orientovaný pojem

Psychomotorický přístup orientovaný na tělo a pohyb nacházíme také v dalších terapeutických metodách:

➤ **Senzorická integrační terapie** (podle Ayersové)

Senzorická integrace – proces, který neustále probíhá v mozku. Nejdůležitější roli zde přitom hraje nejstarší část mozku – mozkový kmen, kde dochází ke „zpracování podnětů“, než projdou mezimozkem a oběma mozkovými hemisférami.

Cílem S.I. je taková reakce těla, která bude pro jedince použitelná a která bude vytvářet smysluplné vnímání, pocity a myšlenky.

Ayersová tím myslí úplné roztrídění všech smyslových vjemů jedince, aby se dosáhlo celkové funkce mozku. Zvláštní význam přikládá třem oblastem:

- Vestibulárnímu (rovnovážnému) vnímání
- Taktilnímu vnímání (vnímání povrchu těla)
- Proprioreceptivnímu vnímání (vnímání hloubky)

➤ **Bazální stimulace** (podle Fröhlicha):

S ohledem na potřeby dětí s těžkým mentálním postižením a s více vadami byla v 70. letech vyvinuta na základě praktické práce a teoretické reflexe koncepce bazální stimulace.

Pojem bazální znamená elementární základní nabídku, která se nabízí v nejjednodušší podobě. Pojem stimulace se rozumí, že se nabízí podněty všude tam, kde se těžce postižený člověk vzhledem ke svému postižení není schopen sám postarat o dostatečný přísun přiměřených podnětů potřebných pro svůj vývoj.

Ke specifickým prostředkům podpory patří např. závěsné houpačky, houpací mísy (Schaukelschüssel), části pěnových látek, sáčky s pískem, kožešiny, masážní strojky a masážní oleje, přírodní materiály, sukna různých kvalit, vonné sáčky, bubínky, polštáře s různými náplněmi, barevné lampy, světelné varhany (Lichtorgeln), suché sprchy (Trockenduschen), koberce...

➤ Podněcování smyslů (podle Montessoriové):

Zastávala názor, že první roky života dítěte mají pro jeho tělesný a duševní vývoj zvláštní význam. Montessoriová se domnívala, že v tomto období života je připravenost přijímat a tvárnost dítěte největší. To je nutno zvláště dobře využít, protože dítě se vyvíjí velice rychle.

Montessoriová hovoří o tzv. „senzitivních periodách pro smyslové vnímání a vývoj“ a to v období od narození do šestého roku života.

Vycházíme z toho, že jedinec s těžším mentálním postižením nebo s více vadami se nachází ve stavu extrémně redukováných aktivit.

Postižený jedinec je nucen omezit se na nejelementárnější životní výkony, které jsou často spojeny jen s vlastním tělem.

Pomocí bazálních (základních) podnětů lze dosáhnout alespoň občas částečného otevření této individuální izolace.

Dramaterapie:

Předmětem dramatické výchovy je činnost vycházející z obsahu (a využívající) prostředků dramatického umění (např. improvizace, interpretace, vstupování do rolí, simulace, která směřuje k člověku a jeho obohacování, až po schopnost prožívání, sdílení a sdělování.

V dramaterapii je zastoupený aspekt výchovný, diagnostický, terapeuticko-reedukační a korekčně-rozvíjející.

Zvláště u postižených jedinců je významné působení stimulačních aktivit – zejména podporování samostatné činnosti, duševní a pohybové aktivity, vnímání, myšlení, rozvíjení řeči, fantazie a tvořivosti.

Nespecifické cíle dramaterapie (podle Renée Emunah):

- Zvyšování sociální interakce a interpersonální inteligence
- Navodění schopnosti uvolnit se
- Naučit se kontrolovat svoje emoce
- Změnit nekonstruktivní chování
- Rozšíření repertoáru rolí pro život
- Navodění schopnosti spontánního chování
- Rozvoj představivosti a koncentrace
- Posílení sebedůvěry, sebeúcty a zvyšování interpersonální inteligence
- Navození schopnosti poznat a přijmout svoje omezení i možnosti

Dramaterapie rozlišuje tři typy improvizací (podle Emunah):

- A) plánovaná - klient se dopředu rozhoduje jaké místo v improvizaci zaujme a improvizace je silně strukturovaná, klient má ale velmi málo času na seznámení se s rolí a často je výsledek výstupu dopředu neznámí
- B) neplánovaná – neplánuje se dopředu, ale klient má okamžitou možnost volby zda vstup do určité role přijmout či nepřijmout
- C) nepřipravená – je zcela mimo plán a záměr terapeuta a klient dopředu nepředvídá roli ani situaci. Plynule přechází z jedné scény do druhé.

Činnostní a herní terapie

Úlohy a možnosti činnostní terapie (Ergoterapie):

- Pomoc rodině
- Rehabilitace narušených funkcí
- Pomoc při orientaci v životním prostředí
- Podpora samostatnosti
- Stimulace (vnímání, myšlení, řeč, sociální vývoj)
- Korekce při výchovných problémech, poruchách chování,

Terapeut má možnost při práci s klientem bezprostředně pozorovat jaké má klient praktické problémy v běžných či modelových situacích. Nemusí vycházet pouze z toho, co mu klient řekne.

Vidí jak si klient umí poradit v běžných situacích, jak řeší nové úkoly, jak se vyrovná se zátěží, jak umí spolupracovat a komunikovat s jinými lidmi, jak reaguje na úspěch či neúspěch.

Pomáhá klientovi přímo v reálných situacích.

3 zlatá pravidla (Pfeiffer):

1. Každá zadaná práce musí mít smysl.
2. Práce musí být rozvržena tak, aby ji klient mohl dokončit.
3. Práce musí klienta bavit.

Podle nejnovější definice **České asociace ergoterapeutů** (ČAE, 2001, s. 1) je ergoterapie zdravotnická disciplína, která nabízí aktivní pomoc lidem každého věku, kteří jsou fyzicky nebo psychicky postižení, nebo trpí postižením intelektu omezujícím funkční kapacitu a samostatnost. Jako terapeutický prostředek využívá ergoterapie postupy a činnosti, které pomáhají k **obnově postižených funkcí**.

Důležitou roli v dětské ergoterapii má **hra dítěte**. Hra může být léčebným prostředkem, a to nejen u dětí, ale i u dospělých. V komplexní péči o handicapované osoby je hra důležitou součástí výchovy.

Ergotherapie

Hipoterapie

Hipoterapie je speciální formou léčebné rehabilitace, která ideálně spojuje fyzické a psychické prvky. Název pochází z řeckého slova hippos = kůň, therapie = léčba.

Kůň slouží jako terapeutický prostředek díky trojrozměrnému pohybu svého těla (frontální, sagitální, horizontální). Při něm dochází k neustálému střídání napětí a uvolňování těla pacienta, který je tak nucen se neustále přizpůsobovat pohybové sinusoidě koňského hřbetu a to i při své naprosté pasivitě.

Dochází v podstatě k pokusu o soulad pohybu koně a pohybu pacienta.

Hipoterapie je jedinou metodou, která umožní postiženému jedinci „projít se“ ve vzpřímené chůzi odpovídající poloze zdravých částí těla.

Základní dělení hipoterapie:

- Hipoterapie (hiporehabilitace) – oblast lékařství
- Pedagogicko-psychologické ježdění – oblast pedagogiky
- Sport pro handicapované – oblast sportu

Canisterapie

Zabývá se uplatněním psů v psychoterapii dospělých, dětí, seniorů, lidí tělesně i mentálně postižených, epileptiků a vězňů.

Canisterapie je označení způsobu terapie při níž dochází k působení psa na člověka.

Vztah člověk – zvíře dokáže vyvolat pozitivní sociální a emocionální terapeutické efekty, které mohou přispět ke zlepšení zdravotního stavu.

- Napomáhá stimulaci dítěte, je-li jeho životní prostředí z nějakého důvodu ochuzeno, zvíře může stimulovat postižené nebo nemocné dítě, pokud nejsou dostupné v dostatečné míře a po dostatečnou dobu lidské bytosti.
- Zvíře je prostředníkem, který napomáhá rozvoji, zejména v oblasti socializačních kompetencí, v oblasti emočního působení, zlepšuje se neverbální komunikace, schopnost empatie.
- Uspokojování potřeby bezpečí a potřeba citové jistoty, pes je spolehlivý zdroj citových podnětů a trvalý zdroj citového uspokojení.
- V období adolescence u postižených dochází k napětí mezi postiženými a zdravými v důsledku rozdílného hodnocení situace, mladý člověk hledá řešení své bezmocnosti a závislosti, dává přednost aktivnějšímu řešení a to je pes – pomocník.

Arteterapie

Arteterapie je v nejobecnější rovině chápána jako léčba uměním.

V širším slova smyslu zahrnuje léčbu uměním souhrnně, předpokládá využití umění výtvarného, hudebního, slovesného, divadelního...

V užším slova smyslu je chápána jako terapie, jejímiž převládajícími výrazovými prostředky jsou výtvarné aktivity. Malířské (kresebné, grafické), sochařské (modelování) a užité (keramika, fotografie, ruční práce...)

Kresebný projev mentálně retardovaných:

Stereotypní, nejistý, patrná bezobsahovost dětských čmáranic, deformované a hrbolaté geometrické tvary, svislice a ovály mají sklon doprava (vlivem písma), vést přímky dítě nedovede.

Motorická činnost zaostává za oblastí rozumovou – dítě není schopno zobrazit, co by chtělo.

Při kresbě postav mají postavy nadměrně velké hlavy. A často bývají nepoměrně veliké ve vztahu k okolním objektům.

Metody a techniky arteterapie:

- Volný výtvarný projev – volné čmárání
  - volná kresba
  - volná malba
- Tématický výtvarný projev – dítě kreslí na nějaké zadané téma
- Výtvarný projev při hudbě – uvolnění sil podněcujících tvořivost při přepisu zvukových rytmů
- Skupinové výtvarné činnosti
- „Štafetová“ kresba a malba
- Skupinová kresba domu
- Společné tvoření terapeuta s klientem

Interpretace výtvarného projevu MR:

- Ve výtvarném projevu je možno hledat to, co autor zachytil a chtěl vyjádřit.
- Ve výtvarném projevu je možné také hledat to, co v něm vidí ostatní, co do něj promítají z poznatků, které o jedinci mají
- Bez ohledu na problémy autora může každý člen skupiny promítat do jeho výtvarného projevu své vlastní problémy.

Taneční terapie

Taneční terapie je formou psychoterapie.

Dává strukturu, v rámci které je možné vnímání těla rozvinout za pomoci pohybu, a vede k zapojení muskulárních a viscerálních reakcí, vztahujících se k emoci a emocionální paměti.

Taneční terapeut tohoto vzájemně propojeného vztahu mezi emocemi, tělem a svalovými vzorci využívá. Lidé vyjadřují smutek, radost, hněv a jiné silné emoce pohyby těla.

Taneční terapie je určena především pro jedince s lehkou a středně těžkou mentální retardací.

Hlavní je zájem klienta o taneční terapii a porozumění jednotlivým probíraným tématům.

Klienti nejsou podrobováni výuce tance formou drilového cvičení. Výuka je vedena tak, aby tanečník tvořil gesto na základě vlastního prožitku nebo volně zrcadlil taneční projev protějšku. Na prvním místě stojí kvalita prožitku klienta při TP, nikoliv hledisko efektu pro diváky.

Snoezelen

Výraz vznikl v Nizozemsku a vytvořili ho dva mladí muži, kteří v oddělení pro relaxaci v ústavu Haarendael vykonávali civilní vojenskou službu.

Je to kombinace slov „snuffelen“ = čichat a „doezelen“ = dřímat.

Těžce MR se při této „náplni“ volného času uklidní a může se setkat sám se sebou.

Zásadou je: „nic se nemusí, vše je dovoleno“

K tomu je nutné (na rozdíl od běžného života) takové prostředí, v němž nejsou zaměstnávány smysly společně, nýbrž v němž se může postižený soustředit jen na určitý smyslový podnět. (Např. na hmatání)

Nabídka podnětů musí být uzpůsobena tak, aby umožňovala prožívat pocity příjemné, libé a nadto mu nabízela i zcela zvláštní zkušenosti, které by v běžném životě nemohl učinit.

Postiženého nemají motivovat pečovatelé, ale sami věci v místnosti, které nemusí plnit pouze tu funkci pro kterou byli vyrobeny.

Postižení mohou z reproduktorů slyšet různé zvuky.

K čichovému vnímání slouží výběr z mnoha voňavých předmětů (vůně, mýdla, květiny...)

K hmatání mohou být použity vlněné koberce, plyšová zvířátka, stůl s vodou a pískem, lepenková skříň, umyvadlo s pěnou...

Využívají se i mísy s jídlem, které chutná slane, sladce, kysele...

Zdroje:

- Pipeková J., Vítková M.: Terapie ve speciálně pedagogické péči, Brno 2001 Paido
- Hladílek M., Klíma A.: Příspěvky k problematice speciální výtvarné výchovy – arteterapie mentálně retardovaných, Pelhřimov 1997 SPMP
- Švarcová I.: Mentální retardace, Praha 2001 Portál
- Internet